

AZ ALFÖLDI PÁSZTOR JELLEMRAJZÁHOZ.

Köztudomású, hogy parasztságunk kebelén belül is van osztálykülönülés és tudunk arról is, hogy ezeknek a rétegeknek a lelkisége egymástól elütő.

Ilyen elütő lelkiséget mutat a pusztuló pásztorság megmaradt vékony rétege is, amellyel mint különálló renddel abból a szempontból is érdemes lenne foglalkozni, hogy lelki világuk különálló jegyeit megismerhessük. Annál is inkább kívánatos lenne ez, mert a pásztorember ősi foglalkozás örökségét őrzi, nemcsak ősi eszközeivel, hanem annak hunyó gondolatvilágával együtt.

Ennek a célnak szolgálatában végeztem Szatmár vármegyében gyűjtőmunkát. Itt még van itt-ott annyi legelőterület, hogy egyes községek határába a szomszédos Szabolcs vármegyéből is hajtanak nyárra felszilajmódra tartott jószágot. De ez a legelő is mindig kisebb lesz. Ma Bugacot és Hortobágyot kivéve, alig lehet már pásztorérettel kapcsolatosan gyűjtőterületről beszélni. Inkább azt lehet mondani, hogy itt-ott még sikerül régi pásztorhagyományokat hordozó pásztorra találni. Így feljegyzéseim nem is annyira gyűjtőterülethez, mint inkább egyes egyénekhez kötődnek. Ezeknek az egyedeknek többsége gulyás, egy-kettő kondás vagy juhász. Nincs azonban közöttük eddig egyetlen csikós sem, mert a pásztorság rendjéből először a csikósok rendje hullott ki. Legszívósabb a gulyások és juhászok rendje.

A pásztorok közül csak egynehánynak a nevét ragadom ki. Azokét, akik a pásztoriélek rajzához a legtöbb adatot szolgáltatták. Ilyenek: Nagy Bertalan nagyari, a vén Tivadari László tunyogi, tehát mindketten szatmármegyei, Kis Mihály nagykállói, szabolcsi és Majoros András hetei, tehát beregmegyei gulyások. A lehetőleg szó szerinti feljegyzéseimből Nagy Bertalan és Kis Mihály szavait fogom idézni, mint akik legszívesebben és

legízebben beszéltek életükről, szokásaikról. Kis Mihály 1937 augusztusában jött Szabolcsból a csekei Marcsa-tanyára tinógulyával legetetésre s Nagy Bertalannal nem is ismerték egymást akkor, amikor én már adataikat lejegyeztem. Ez a körülmény egybevágó nyilatkozataik hitelességét emeli. Volt alkalom ezeket — bár igen rövid tartózkodás alatt — bugaci pásztorokkal is megbeszélni s mindezek alapján arra lehet következtetni, hogy a pásztorság önálló rendjének a parasztságtól különálló — és szinte országosan egységes szokásrendje lehetett. Ez természetesen egyelőre inkább csak következtetés. Bizonyítása fáradságos munka volna, mert hiába van ma is még minden falunak csürhéje, csordája, néha még gulyája is, az «eredeti» pásztorok száma már igen csekély.

Legjobb, ha mindjárt itt átadom a szót Nagy Bertinek, aki azt mondja:

— Van ma pásztor, csak olyan erőszakos. Látja némelyik, hogy az én kezembe könnyű a bot — beáll. Kap egy kilökött pergőt, egy rossz kolompot — és ü mán akkor gulyás.

Kis Mihály azt mondja:

— Persze, pusztul a pásztor is. A mai béresbül, igáskocsisbül lett pásztor már a viseletet sem tartja. Megvesz egy kis rossz pugriscalapot 3—4 pengőért, oszt ü mán azzal pásztor. Igaz — mutatja a magáét —, hogy ezt mondvá csináltattam, fizettem is érte vagy 12 pengőt, de ez el is tart tíz esztendeig. A lyukacos bürpántját magam csináltam. Az összetartja, ha megázik sem mehet ki a maga formájából. Azér mondom, hogy a pásztorságba vagy bele kell születni vagy bele kell nőni, — de márul-holnapra felvenni nem lehet.

Nagy Berti ilyenformán cifrázza a szót, mikor erre sor kerül:

— Én kilencéves koromba mán egy csapat jószággal kint háltam a mezőn. Ennek a fiúnak, aki bojtár mellettem, hajlama lenne a pásztorsághoz. Ha meghall egy kongót mán örül megféle. De a szüléje azt mondja: — legyen suszter! Ha kitanulja a suszterséget, ü nem bánja, mehet, ha kedve van pászturnak. Ez mán magánérthető dolog, hogy ez szamárság. Eredetivel kell kezdeni mindent. Ha én most kezdeném a pásztorságot, én se tanulnám meg. A többi gyerek meg olyan ma, hogy beáll bojtárnak, egy jó hideg eső megmossa, az ég megdördül felette, mán

elsírja magát — jaj, anyám! — megyén hazafele. Sohse lesz az ilyenbül pásztor.

Vizont azt is el kell mondanom, hogy a parasztság a pásztor és a cselédember közt, mifelénk már nem tesz különbséget. Hiába van a pásztor ma is valamivel előnyösebb helyzetben, mint a cselédember, tekintve, hogy bojtárbért kap s a gulyásnak meg a kondásnak két marha, illetve disznótartás jár egy helyett. Még a juhászt is alig értékeli valamivel többre, pedig egy feles juhászgazda a maga 200—300 juhával ma szinte az egyetlen a gazdasági cselédek sorában, aki — ha a felesége is arravaló —, egy élet alatt egy kis vagyonkát kuporgathat össze s fel küzdheti magát a gazdák sorába. De a juhász akkor se hagyja el a mesterségét, ha vagyont szerzett. Tudok olyan juhászt, akinek «külábas» háza van, meg 80 köblös földje, de azért juhász ma is. Az lesz a fia is, mert a juhász azt tartja, hogy nagyon «hitvány» az, aki a mesterségét cserben hagyja.

Ez a büszkeség, rendi összetartozást tart ébren. Akárhányszor megesik, hogy a helyet kereső feles juhász arra a kérdésre, hogy mennyi a juha, — azt feleli, hogy nincs nekem egy se. De mondja meg az úr, mennyi kell, annyi lesz mire beállok. S úgy is van. Nem pénzen veszi, mert honnan is lenne annyi pénze, hogy 200—300 juhot megvehessen, bizonyos hogy a többi juhász fog fel rajta, ha nem is altruista alapon történik a segítség, a feltételek sokkal emberségesebbek, mintha banki kölcsönt kapott volna.

A község szolgálatába állott pásztorokat pedig még annyiba se veszik, mint az «uradalmi cselédet», mert az «mindenki cselédje» s a fizetését is úgy kell összeszednie mint egy koldusnak, házról-házra járva. Nemcsak a jószág után járó terményt, hanem a minden marha után járó félkenyeret, minden tehén után járó egyszeri esteli fejést is a pásztor vagy a felesége jár fel.

El lehet gondolni, hogy az a pásztor, aki maga vagy a felesége személyében mindennap más házhoz állít be természetbeni járandóságáért, a falu társadalmában nagy tekintélynek nem örvendhet. Ezzel az egyébként ősi fizetési rendszerrel, a mai pénzgazdálkodásra áttért világrendben a fizetésszerű jelleg valósággal elvész s egyszerűen kényszerű természetbeni adománnyá lesz az a falu parasztsága szemében.

Házasság szempontjából sem keresett a pásztor. A gazdák többrenézik magukat s a pásztor leginkább gazdasági cselédek sorából választ párt.

Például a nagyari 15 esztendős Vári Margit azt mondja:

— Ellenkedtek velem! Mert egy juhász akart vón nekem udvarolni. Azt ígérte a néném, hogy fűbever, ha én egy kampóst ide járatok. Én is mondtam oszt nekie, hogy — jó vón magának is egy kampós ügyi. Csak jöjné. Merthogy vénecske mán a néném. Pedig nem is mennék én afféle pásztorhoz.

Azelőtt ez a lekicsinylés nem lehetett ilyen kifejezett. Amíg nem foglalkoztam a pásztorsággal, fel sem tűnt nekem, hogy akárhány pásztor vagy babonás történetben maguk a parasztok is «büszke» pásztorlegényt emlegettek már a múltban nekem. Pl. Sáriai Bálint Nagyban így kezdi:

— Azt mondta Morvái Péternek egy híres, büszke juhászlegény . . .

A tunyogi Szabó Sándorné egy babonás történet keretében azt mondja:

— Híres, büszke csikóslegény vót Kőcse András.

Ebből arra lehet következtetni, hogy régebben a pásztor büszke és öntudatos fajtának ismerték s nem valami lekicsinyelni valónak.

Arról, hogy a pásztor ma lenézik, csak Nagy Berti ejt szót, mert ebből a szempontból ő van a legrosszabb helyzetben. Részen, mert mint a falu csordása «mindenki cselédje» volt s részben, mert a faluban ő maga az egyetlen «eredeti» pásztoember. A viseletet sem meri már tartani. Azt mondja valamire:

— A nyiri gulyásokkal tessék erről beszélni, azok még olyan ruhába járnak, amilyenbe én már nem mernék végigmenni a falun.

Íme a hunyó pásztoröntudat. De egyébben aztán nem is enged ő sem a pásztorbüszkeségből és így beszél:

— Tudott élete csak a pásztoznak van. Tapasztalata, magánpróbálata felér két gazdáéval. Ugyan mék gazdának van annyi a kis agya hátuljába, mint a pásztoznak. Mer a gazda, — ha megakad: a szomszéd, a koma, a sógor, mindenki itt van, hogy megbeszélhesse vele a maga dógát. Nincs a maga eszire utalva. De a pásztor mindennap más helyzetbe kerül. Nem lát maga

körül senki mást, csak az egy jó Istent. Azt se látja, csak érzi, — senki körülötte. Mégis el kell határoznia, egy szemrebbenés nem sok — kevesebb idő alatt, hogy mit csináljon. Nincs kitül tanácsot kérnie. Tennie kell. Mer bizony, sokszor ettől függ az élete is.

Parasztembernek csak a vagyon. A pásztor meg csak neveti. Takarítván nem törődik vele, hogy az szánt-vet, néki arra nincs gondja.

Kis Mihály:

— Az én sarkamat nem tapossa senki, mint a cseléd sarkát. Engem nem kell hajtani. Lám eleresztettek 67 darab marhával egy idegen vármegyébe. Hetekig itt leszek. Egy vagyon van rám bízva. Meg is őrzöm. A pásztor nem is áll szóba a pugrissal, mert különbnek érzi magát annál.

Bugacon azt felelik, ha az ember erről kérdezősködik:

— A pásztor különb, mint a béres. Különb mint a paraszt. Egy számadó oda se néz egy 50 holdas gazdának. Mer a pásztor Úr! A pásztor kezén bizvást megmarad a rábizott vagyon. Ki merne akkora vagyont parasztra bízni.

Az elmondottak kapcsán felmerül a kérdés: ki a pugris?

A nagyari Bihari Lajos gazda kiment a tanyára, ott valami utasítást adott a juhásznénak. Az arra azt felelte, hogy:

— Nem ért ahhoz a pugris.

Bihari Lajos mielőtt megsértődött volna, megkérdezte, hogy ki a pugris?

Kisült aztán, hogy pugris mindenki, aki bent lakik a faluba.

Tehát tágabb értelemben véve a faluba tömörült parasztság és polgárság.

Azt hiszem a juhászné nyilatkozata a még élő osztálygögről tesz tanúságot s mutat arra is, hogy annak a kevés pásztornak, aki még van, öntudatát fűti rendi különállóságán érzett büszkeségének, függetlenségének, a maga erejére való utaltságának a tudata.

* * *

Rá szeretnék térni arra, hogy milyen a pásztor viszonya a pásztorhoz, vagyis saját rendjén belül milyen erkölcsi és társadalmi szokások kötik.

Nagy Berti szerint:

— A pásztor mind koma, mint a cigány. A komát pedig az ember tiszteli, ezért nem is tegezi.

Kis Mihály így cifrázza a szót:

— A pásztor mind összetart, mint a zsidó, meg a kacsá. Száz kacsát meg száz zsidót össze lehet eresztetni, mind ismeri egymást. Egy se bántja a másikat.

Bugacon is úgy állítják, hogy a pásztor mind koma. Ezért a fiatalabb az idősebbet bátyámnak szólítja, — nem is bácsinak. Azt csak valami idegennek mondjuk, — szóval semmiféle megbecsülés nem mutatkozik meg benne, mert mit is lehet becsülni valakin, aki olyan idegen, hogy a pásztor nem ismeri. Tehát «hallja kend bátyám» a megszólítás. Az idősebb a fiatalabbat tegezi. Az egyívású pedig egymást a kölcsönös megbecsülés jele képpen magázza.

Ez a rend pontosan megfelel a szatmári, szabolcsi és beregi pásztorság szokásának.

* * *

A pásztor egyéni boldogulása nem történhet a másik pásztor rovására. Igen jellegzetesen nyilatkozik meg ez az elv a pásztor szolgálatba állásánál.

Nagy Berti azt mondja:

— Pásztoembernek azelőtt szeptember elsején vót a marasztása, tehát egy hónappal elébb, mint a többi cselédnek. Ha itt az idő a marasztásra, megkeresem a gazdát, megállapodunk, hogy jövődöre hogy lesz, mint lesz. Ha nem egyezek meg vele, akkor szabadul a helyem. Ilyen esetben a pásztor, aki helyemre akar állni, elébb engem keres meg.

Tőlem aztán felkérdi, hogy igaz-é, hogy elmegyek a helyemből? mi a fizetésem itt, a végin oszt engedelmet kér, hogy ha nincs ellene kifogásom, ű beállana a helyemre. Csak ha az engedelmet megkérte, csak akkor beszélhet a gazdával.

Ebben a beszélgetésben a lényeg az, hogy a pásztor «felkérdi a fizetést.» Mert kevesebb bérért nem kínálkozhat a gazdához, mint amennyit a másik pásztor kapott. Nem ronthatja a másik, illetőleg a többi pásztor esélyeit.

Kis Mihály már nem is magyarázza a dolgot, hanem elmond egy történetet:

— Pásztoembernek azelőtt szeptember elsején vót a marasztása. Vót Újfehértón valamikor egy híres gulyás: Ujszul János. Szeptember elsején az öreg felment a gazdához, kérte a bért. De egy ócsóbb ajánlkozott — hát azt fogadták meg. Nem is szólt ez a másik pásztor Ujszullal. Ellettek is aztán a tehenek télen lefele pucér hornyukat. Elvetélte ükét az anyjuk félidőbe. Ez pedig csak úgy lehetett, hogy megétette Ujszul a teheneket. Mikor az anyjuk meglátta a pucér hornyukat, mind kiugrott a karámbul. Neki a világnak. Szaladt a sok tehén elfelé. Rakták is oszt az új gulyást szekérre, vitték az Ujszul helyére. Ujszült meg hozták visszafele.

Így járhat, aki erőlködik, oszt olcsó bérért beáll a másik helyére.

Sárai Bálint hallotta, hogy Beregben egy falusi ménesnél öregellették mán a gazdák a csikóst. Másat fogadtak helyébe. Fiatalt. Ez a fiatal csikós nem ment el pásztorregula szerint felkérdezni az öreget, hogy elmegeyen-e csakugyan, beállhat-e a helyire? Csak beállott.

Majd eljött tavasszal a kihajtás. Akkor négyszer szaladt haza a legelőről a ménes egy nap. Másnap meg a szomszéd község határáig egy grófi uradalmon át szaladt el a ménes. Nagy kárt csinált. Behajtotta a falu az egész ménest. Annyiért adták volna ki a lovakat, hogy akinek kettő volt, az egyik ott maradt vóna kárba. Azt mondták a nagyberegieknek, hogyha el tudják hajtani a ménest vagy el tudják lopni, akkor vigyék el, nem fizetnek semmit. De ük jószerral ki nem adják.

Elmentek oszt az öreghez. Mondták neki, hogy mi járatban vannak. Tudta azt mán az öreg. Azt kérdezte — van-e itthon lú? Az egész faluba csak egy vót. Az is a bíróé.

Elment oszt az öreg. Vót neki egy pergője, meg egy kis kenderostora. Felkötötte a pergőt a lú nyakába, felült a lúra, elment a szomszéd községbe. Mire odaért, az emberek ásóval, kapával ott állottak, hogy el ne lophassák a lovakat.

Mondta is nekik az öreg, — hogy jól vigyázzanak, el ne szökjenek a lovak. Azzal megfordult, ment hazafele. Igen, de a kis pergőt megrázta a lú nyakába, a kis kenderostorral meg csürdített kettőt. Azt mondja:

— Na, gyertek, — menjünk hazafele.

Megindult a lú után mind az egész ménés. A magos karámbul úgy kiugráltak, mintha soha ott se lettek vóna. Elment a ménés haza.

Mikor visszamentek a faluba, a fiatal csikós megkérte az öreget, engedjen meg, hogy nem szólott neki.

Megengedett az öreg. Másnap kihajtották együtt a ménest a legelőre. Ott osztán azt mondta:

— Ne félj most mán. Megőrizheted most mán ükét. Nem szaladnak el.

Úgy is lett. Nem szaladt el többet a ménés egész nyáron.

Egy pásztorregulának a hitelességét a leghathatósabbban egy-egy ilyen babonás történetbe való beágyazottsága bizonyítja.

A bugaciak is azt mondják, hogy ez a szabály náluk is áll.

— Megszegik? — kérdem.

— Hát van, aki megszegi. De annak aztán nem is lesz maradása a határba. Jobb is ha mindjárt elköltözik. Tehát fel lehet tételezni, hogy ez is általános regula.

* * *

A következő regulát Nagy Berti fogalmazza így:

— Mikor engemet az én komám felkeres, annak szíveslátás dukál. Nem úgy, mint a parasztembernél, ők csak dógáért kínálnak meg valakit, — teszem, ha egy szegény dógozott nekik valamit. De itt emberségből kell megkínálni.

Hát bizony az benne áll egy kis jövedelembe, ha engem a komám meglátogat. Ha én nem vagyok otthon, akkor az asszonynak is tudni kell, hogy lássa szívesen. Mert hátha én vagyok abba a forgandó helyzetbe.

Kis Mihály:

— Ha a komám idejön, első, hogy megkínálok.

— Jöjjön komám, egyék.

— Meg kell kínálni, ha mindjárt szűken vagyok is. Ma is megkínáltam kettőt. Pedig csak tíz nap múlva hoz az asszony ellátást. De ha mindjárt úgy ki van szabva, hogy én megéhezem, akkor is meg kell kínálni.

— Ha az utcán találkozok vele, azt mondom:

— Jöjjön komám, igyunk meg vagy két deci bort.

Ha megittuk, ű se kívánja, hogy csak én kínáljam, hanem azt mondja:

— No, komám, most mán én fizetek.

Bugacon is azt mondják, hogy a pásztornak szíveslátás dukál.

— Akkor is ha idegen?

— Akkor is!

— Hát — mondom, — ha a Hortobágyról vetődne ide egy pásztor — annak is?

— Azt tetszene meglátni, hogy annak micsoda dáridót csapnánk. Mentül idegenebb a pásztor, annál nagyobb szíveslátás dukál neki.

Itt kapcsolom be az asszonyokról gyűjtött anyagot, mert ha fenntartom azt, hogy a pásztorság a múltban különálló rendet alkotott, akkor ennek a különállásnak meg kell mutatkozni a pásztorasszonyra vonatkozó különálló szabályokban is.

Az természetes, hogy a két rend között egyező vonások is vannak, mert például a pásztor éppen úgy, ha nem fokozott mértékben örökdik asszonya hűségén. Hiszen ő hetekre, ha nem hónapokra kénytelen magára hagyni az asszonyt.

Nagy Berti azt mondja:

— Van olyan pásztor, hogy a bojtárja elszereti az asszonyt. Én be bírtam oda törni a feleségem, hogy én nyugodt vagyok. El is hajtanám elsőre. Mer amék kutya egyszer átalússza a Tiszát, a másszor is átalússza. Elhajtanám mondom, mer a rossz, csak rosszat nevelhet.

Kis Mihály:

— Nem hamvába hótt asszony az én feleségem. Míg én itt a legelón vótam, a régi bojtárom, aki három esztendeig meg három hónapig vót mellettem bojtár — oszt most vállalni akar a feleségitül, azt ajánlotta nekie, hogy nekünk adja az egész termésit, vegye oda a feleségem kosztra, szállásra. Kereken elutasította az asszony. Engem meg se kérdezett. De jól is tette, mert ha arra mentem vón haza, hogy ott tanáлом, ment vón ű is vele tovább. Hiába van hat gyermekem.

Ebben tehát a két rend nézete egyezik.

De el kell fogadnom, hogy vannak eltérések, is mert Nagy Berti azt mondja:

— Van úgy, hogy gazdajány megy hozzá pásztoremberhez,

pásztorasszony lesz. De nem érti annak a rajzát. Az ilyen asszonynak arra sincs felfogása, hogy mér kell arra az egy kongóra (harangra) áldozni. Teszem egy gazdajány nem tudna hozzám könnyen alakulni.

Kis Mihály:

— Tudok olyan pugrisasszonyt, akinek pásztor lett az ura. Olyan szégyenbe hozta az urát, hogy az ura még szólani sem mert utána az emberhez.

Most aztán visszakanyarodva a szíveslátáshoz, rá kell tennem a háziasszony szerepére is, mert a szíveslátás kötelezettsége kiterjed a pásztor családjára is.

— Ha én nem vagyok otthon, — mondja Nagy Berti, — akkor az asszonynak is tudni kell, hogy lássa szívesen a komát. Ha az asszony hibázott valamibe, nekem ugyan a koma nem szól, de megizeni, hogy így, meg úgy.

Az asszony szíveslátásának kötelezettségét a bugaciak is tartják, de annak módja és mértéke mifelénk más.

Nagy Berti szerint például a komával csak a betyárosabb asszony fog kezét. Bugacon ellenben igen határozottan mondják, hogy az asszonynak is kezét kell fognia a komával.

A vendéglátás aszerint módosul, hogy otthon van-e maga a pásztor is, vagy csak az asszony van egyedül otthon. Ha az ember a kománál van, oszt azok vacsorához ülnek, ha csak vér van benne, azt mondja:

— Komám, lesz szíves, megvacsorázik. (S ha nincs vér benne?) Csak olyanba nincs, aki most kezdi. Akkor elmarad a kínálás.

— Persze vacsorát kérni csak nagyon szorult helyzetben szoktam — folytatja Nagy Berti. Azt mondom:

— Komám restellem. De lesz szíves egy kis vacsorával megemberelni.

Szorult helyzet. De ha tarisznya van velem, akkor nem szólok. Van olyan buta hely, hogy megvacsoráznak, oszt nem szólnak egy szó kínálást sem. Akkor megvárja az ember míg megvacsoráznak, elmosogatnak. Akkor veszi elő az ember, a tarisznyát, azzal, hogy — lesz szíves megengedni komám, hogy falatozzak? — Olyankor viccből még meg is kínálok a komát. Tudja a mán akkor, hogy hibázott az asszony, mert annak a kötelessége a kínálás. Ritka madár, de megtörténik.

Különösen akkor, ha oskolázatlan az asszony. Eleinte az én feleségemnek is sokat kellett a lábahegyit taposni. Mer az asszony nem kezdte a meghívást, én meg takarítván nem kezdhettem.

Mánmost osztán, ha én nem vagyok otthon, az asszonynak akkor is kell ellátásrul gondoskodni. De a szíveslátás ilyenkor módjával történjék. Mert ha egy asztalnál ülnének, drága módon egy tálbul ennének a komával — egyenesen azt gondolnám, hogy szerelembe is megértik egymást. Ha egy asztalhoz ül vele az asszony, nagy vétket követ el.

Beszéddel fenntarthatja, de úgy, hogy az én rám is jól hasson, a komára is jól hasson s a helyzetet is jól használja.

Egyszer ugye szerelemről nem szabad beszélni. A komától se illő. De hiába van férfi, ha nő nincs.

Hogy miről beszélhet? Egyszer s mindenkor lehet nekik beszélni arról, hogy hogy vannak, hát a család, egészségesek? De szerelmi beszédnek nem szabad folynia.

— Éccakára maradhat a koma?

— Takarítván igen. Ha én otthon vagyok, akkor alhat a másik heverő ágyba. Ha én nem vagyok otthon, akkor is maradhat éccakára, — de nem a házba. Még a pitvarba se. Azt mondja ilyenkor a becsületes asszony:

— Nézze komám, megbocsát, — ettül sok nőnek elsiklik a szája. — t. i. a komától — a férjem nincs idehaza, esetleg az istállóba helyet foglalhat.

Bugacon azt mondják a szíveslátásra, hogy bizony furcsa lenne, ha az asszony nem fogna kezét a komával, ha nem ülne vele egy asztalhoz s ha nem adna neki az ura távollétében a házban szállást.

* * *

Az a pásztorszokás, hogy «kihajtáskor» — a régi kiverésnek felel meg értelme — a tőszomszédos mesgyén legeltető pásztorok egymással botot cserélnek, úgy látszik csak mifelénk van meg. Tudtommal legalább sem a Hortobágyon, sem Bugacon nem gyakorolják.

Ennek a különbségnek a magyarázata az lehetne, hogy az óriási közösséget alkotó Hortobágyon, Bugacon a mesgye isme-

rétien, viszont a szűkebb határokra kopott kisebb legelőterületeken a pásztorok nem egy közösségbe tartoznak s a baráti kapcsolatok, rendi összetartozás évenkénti felelevenítése a békés együttműködést elősegíti.

Igen érdekes ez a csere. Nagy Bertin szerint az igazi pásztornak fekete tőgyfa visszahajtása a botja. Cserélni ilyet illik. De nem minden pásztornak van már ilyen botja, de meg az is megtörténik, hogy valaki hitványabb botot visz magával, mert a legalkalmasabb botját mégse szívesen cseréli el az ember. Erre a pásztor figyelmez. Azt mondja Nagy Bertin:

— Ha kihajtok, oszt mán beszédbe elegyedtem a szomszédal, még akkor is észbe veszem és azt mondom:

— Komám elhibáztuk! Előbb botot cseréljünk. De én megismerem, ha az egyik szememet behunyom is, hogy csakugyan fekete tőgyfából való-e a bot, akit a komával cserélek. Ha azt látom, hogy egy rossz husáng van a kézibe, akkor egyebet adok neki cserébe.

Kis Mihály:

— Kihajtáskor cserélnem kell a szomszéd pásztorral. De nem muszáj annak botnak lenni, lehet cserélni pipát, 'acskót, harangot. Mikor mit. Akármit cserélhetek, de a barátság úgy kívánja, hogy valamit cseréljek. A legnagyobb barátság jele, ha harangot cserélünk.

Majoros András beregmegyei kerülő, — de kocsis, pásztor is volt sokszor, — azt mondja, hogy a pásztornak botjában, karikásában van a tudománya. Ha átadja, átadta vele a tudományt is. Tehát cserélni nem is szabad.

Vele szemben az összes pásztorok a csere mellett nyilatkoztak.

Kis Mihály azt mondja:

— Ha az ember valamit nem akar cserélni, félti, akkor nem mutogatja, mert kihajtáskor a cserét megtagadni nem lehet s máskor is haragot idéz fel. Most is tartok egy jobbik harangot a kunyhóba, mert ha valaki jön egy rossz csatranggal, oszt el akarja cserélni, akkor ha nem akarok harangot támasztani, cserélnem kell. Otthon voltam tavaly esztendőben. A sógorom eljött hozzám, három harangot kínált az enyémért. Nem adtam. De a végin is azt mondtam:

— Cserébe nem adom, hanem Isten neki, odaadom ajándékba. Arra oszt azt mondta a sógor, itt a három harang, még még a tajtékipám is ráadásba. Mert a pásztorember ne akarjon a másikon nyerekedni. Tudok egy nagykállói pásztort, annak a komája olyan embertelen vót, hogy minduntalan ráment — na komám cseréljünk. Az asszony mán nem állhatta, hogy ez nagy kapzsin, hogy forgatja ki mindenbül az ü urát s mikor a legszebb harangot akarta elcserélni, az asszony titokba megburította teknővel, úgy dugta be az ágy alá. Ott nem vót szem előtt. Hamarosan elő is kerített két rossz csatragot (értéktelen kolomp), így oszt megmaradt a jó. De e csúnya dolog vót a komától.

Az asszonynak ilyenformán szabad az ura érdekít védeni, de mán azt csak pugrisasszony teszi meg, hogy tiltakozik a csere ellen. Tudok egy ilyen pugrisasszonyt, harangot akartam cserélni az arátul, az asszony meg beleszólt:

— Hopp! Ez az enyém. Én vettem a tejbül.

Az ura annyira restellte, hogy még szólni sem mert az emberhez. Valóságos pásztorasszony rá se ügyel. Tudja, hogy a cserelés a rendje a dolognak.

Arról, hogy pásztor pásztortól pénzen vegyen meg valamit, arról nem szól a krónika. Úgy látszik, hogy a pásztorság egymásközt még csereviszonyt tart fenn s pénzen csak botba vagy idegentül vásárol. Akármire támad kedve, ami a pásztoré, azt cserével igyekszik megszerezni. Gyakran túlfizeti így azt, amire kedve támad, mint a gyerek, aki a fényes rézkrajcárért odaadja az értékeesebb ezüstpénzt.

Kis Mihály 1937 nyarán egy korcs puli kölyökkutyáért adott egy tízpengős harangot, egy 12 pengő értékű órát, egy öregebb kutyát, aminek az adója, ótása is kitesz 3 P 10 fillért. Ha összeszámolom mintegy 25 pengő értéket adott érte. Mondom neki, hogy ez sok.

— Nekem megér — feleli nyugodtan, — mert megszerettem. De ha most valaki 50 pengőt kínálna érte, akkor se adnám oda.

Mi sem természetesebb, minthogy a cserélni akaró pásztor — ha valamire gyermeki szívvel vágyik, erőszakossá is lesz.

Nagy Bertti azt mondja erre: csekei gulyásnak volt egy híres ladangja. A nyíri gulyás nagyon utána vetette magát, — de az nem adta. Mondott az annak mindent, hogy a Tiszába

úsztatja meg a marhájával együtt. De nem kell az olyanra adni. Jól néznénk ki, ha odaadnánk mindent. A nyiri gulyás kicigánykodná még az ingünket is.

Az elmondottak alapján azt lehet mondani, hogy a pásztoréletben az általános emberi kapzsiságot, gyengeséget is figyelembe véve, megvan az egymás iránt kötelező összetartozás érzése, amelyen a társadalmi rend épül. A pásztorélet utolsó nyomai is híven őrzik azt az egymással szemben a kölcsönös segítség nemesen emberi és erkölcsi felfogását, amely a magántulajdonra áttért, földhöz ragaszkodó parasztság körében ma már époly ritkán található fel, mint amilyen fehérholló ez a magasabb társadalmi rétegeinkben.

Luby Margit.

Jegyzet. Azt a feltevésemet, hogy a pásztorok különálló rendet alkottak, erősen alátámasztja az, hogy a XVII. és XVIII. századból származó hiteles adatok szerint Gömör vármegyében és Csallóközben juhászok voltak. Bátky Zsigmond főigazgató úr hívta fel figyelmemet arra, hogy a Magyar Közgazdaságtörténeti Szemle 1897. évi évfolyamában Tagányi Károly közli a gömői juhászokhoz vonatkozó adatokat. Ebből megtudjuk, hogy 1606-ban tanúvallomások hangzottak el arról, hogy a csetneki és krasznahorkai uradalmakban lakó juhászok «emberlekezet óta dézsmát se bárányaik, se vetésük után nem fizettek, hanem a király dézsmásainak minden juhász ember 2—2 sajtot adott és egy hevedert, avagy azt nem adhatván, hat-hat pénzt adtak helyette».

1635-ben ezek a juhászok már «társulatot» alkottak, amiről a vármegyétől «bizonyáglevelet» is kaptak. 1659-ben a megye többi juhásza is hozzájuk csatlakozott s az összes gömörmegyei juhászok egy testületet alkottak. Erről a testületről sajnos csak annyit közöl a cikk írója, hogy «mindnyájan tizedszabadsággal éltek».

Ettől a szabadságuktól az 1659. évi 54. t.-cikk fosztotta meg őket. Vesselényi Ferenc nádor — akinek a «machinációja» volt az egész jogfosztó rendelkezés — 1661-ben 1000 birodalmi tallért vágzsebre a juhászoktól, s ennek ellenében a maga és felesége, Széchy Mária (a murányi Vénusz) nevében a törvényt «mint az alkotmány őre» megsemmisíti, visszavonja. Mi sem jellemzőbb, minthogy 1676-ban I. Lipót ezt a szabadságlevelet megerősíti, majd 1702-ben megtagadja, de hitegetéssel e rövid idő alatt a cikkíró szerint 4380 forintot csaltak ki tőlük. Szabadságukat visszazerezniök mégsem sikerült. Perük 1848-ig folyt, amikor a tized országos megváltásával ez is megoldást nyert. Belső szervezetükről, sajnos, a cikkíró semmi közelebbit nem tud. De közli a kiváltságos juhászok lakóhelyeit.

A másik adat a Szemle ugyanazon számában közli a csallókői juhászok céhszabályait 1717-ből.

A céh szabályai szerint a céh azért rendeltetett, hogy az juhgazdáknak jobb és hívebb cselédjé legyen, egy másik pontja szerint azért állítatik fel (tehát előbb nem volt), «hogy az juhos gazdáknak és uraknak állandó és értelmes juhászmeztetek lehessen.

Úgy látszik, nem sok fegyelmet és buzgó hitéletet tapasztalhattak a juhászoknál, mert a céhszabály igen hangsúlyozza, hogy «Istennek dicsősége és tisztessége fenntartassák». Ezért Úrnapján minden esztendőben Somorjába gyűljenek és résztvegyenek az úrnapi processzió úgy, hogy egyik «kezekben legyen gyertya, a más kezében peniglen juhász-pálca».

A babonaságnak dús talaja lehetett náluk, mert az egyik articulus szerint, hogyha valamelyik mester vagy juhászlegény gonosz életre adná magát és tilalmas babonaságokkal élne . . . akkor a céhből kivetessék és érdemesen megbüntettessék. Tilalmazza, hogy a pásztorok gonosz embereket ne tartsanak szállásukon s azokkal ne társalkodjanak.

Az igazság jobb szolgáltatására a juhokat tartó nemesek közül törvénybíróvá válasszanak maguknak, «az mely előtt ki-ki maga panaszát megmondja, az igazság szolgáltatását várhatja». Az istenes életnek és jó rendtartásnak behozatalára «oltalmazkodjanak a juhászmeztetek, legények és tanítványok, az undok és mocskos szitkoktól és átkozódásoktól». Gondoskodik arról, hogy a céh tagjai a céh költségén orvoslásban részesüljenek és szorgalmasan gondot viseljenek arról, hogy az olyan beteg, jóidején a szentgyónás által Isteneivel meggyezék.

Számunkra legérdekesebb az a szakasz, amely kimondja, hogy «Hogyha valamely legény, vagyis tanítvány ereiben annyira megfogyatkoznék, hogy szolgálatjával kenyerét nem kereshetné, körösztény szeretetből, az társaság annyi irgalmat fog véle tenni, hogy az céhláda költségével is megsegítsék, aminthogy tartozni fog minden céhbeli mester az olyan *ügyefogyott társuknak szállást adni és azmennyire lehet, étellel táplálni*».

Csallókőben más mint a céh tagja juhásznak nem állhatott, s a céh tartozott a nem céhbeli helyett ugyanannyi fizetés ellenében céhbelt állítani és jó viseletéért felelni. Ha ez a juhász szántsándékkal vagy tudatlanságból kárt okozott, a céhmester atyamesterrel együtt tartoztak a kárt a gazdának megtéríteni.

Úgy látszik, a juhász akkor is nyugtalan, helyét gyakran változtató ember lehetett.